

LUND UNIVERSITY

Byggnaden är en kropp och byggnadskonsten en kärlek : '...ett vällustigt nöje ...hur mycket man än gör det, vill man bara mer'

Weimarck, Torsten

Published in:
Byggnadskultur

1991

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Weimarck, T. (1991). Byggnaden är en kropp och byggnadskonsten en kärlek : '...ett vällustigt nöje ...hur mycket man än gör det, vill man bara mer'. *Byggnadskultur*, (1), 17-21.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Byggnaden är en kropp och byggnadskonsten en kärlek:

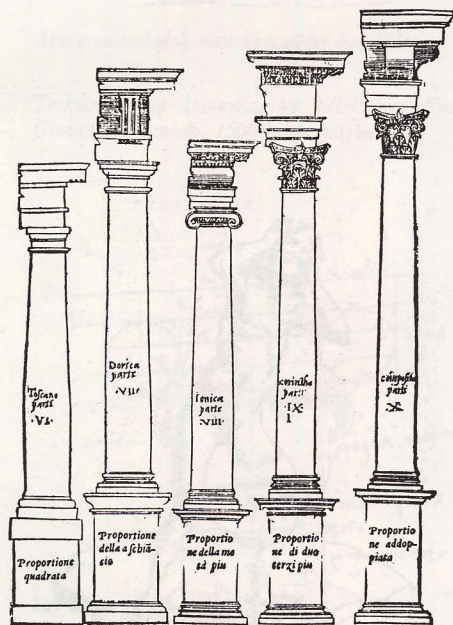
”... ett vällustigt nöje . . . hur mycket man än gör det,
vill man bara mer”

Torsten Weimarck

Att byggnaden är en kropp är i likhet med vår egen kropp och dess nakenhet en offentlig hemlighet.

Och förhållandet mellan *byggnadskroppen* och *kroppshyddan* är inte bara vitsigt och lite fantasieggande: det är i enlighet med en uråldrig metaforik att den förra bokstavligt talat bygger på den senare. I själva verket är detta bara ett dolt och hemlighetsfullt faktum under de epoker då såväl människokroppen som huset uppfattats som själlösa maskiner att leva och bo i. I vår egen tid, exempelvis.

Därför kan påståenden om motsatsen tyckas kuriösa i moderna ögon. Som när fantasten Olof Rudbeck d ä med stort eftertryck hävdar i sin byggnadslära *Om Huusbyggerij* (omkr 1670) att de klassiska kolonnordningarna är formade efter människokroppar: Den doriska, skriver han utan

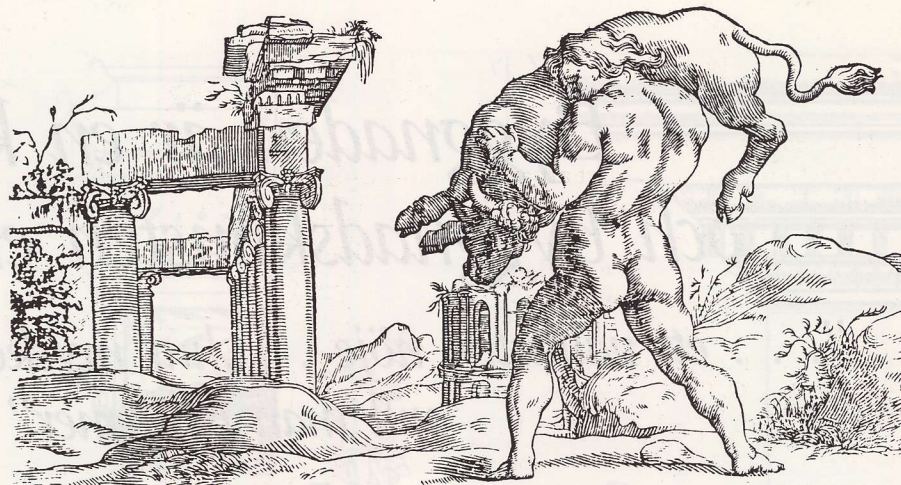
Träsnitt med de fem klassiska kolonnordningarna
— toskansk, dorisk, jonisk, korintisk — enligt
Sebastiano Serlio 1540.

minsta tvekan, är ”temmelig Manligh och wacker”, medan den joniska ”är meer iemnförd effter en qvinfolckz kropp och är skiön”, men den vackraste är den korintiska, ”effter hon medh en Jungfrus kropp är iemnfördh”.

Man kan rycka på axlarna åt detta och säga att han bara talar i liknelser och att det finns en rad klassiska förebilder som lärt honom detta uttrycksätt. — Javisst, men förebilderna har ingen innebörd om det bara är fråga om disciplin, om kolonnordning; de måste vara grundade på erfarenheten, på den egna kroppsupplevelsen. Ty ”det arkitektoniska uttrycket”, skriver Goethe, ”vilar på en omedelbar kroppslig känsla.”

Citatet är hämtat från en skiss till en ”arkitekturens psykologi” av konsthistorikern Heinrich Wölfflin

Den bärande människokroppen är en självklar förebild för den bärande kolonnen hos Joachim von Sandrart 1680. De båda figurgrupperna rimmar därför också sina former på varandra.

1886 (sv. övers. i *Magasin Tessin* nr 4/1982). För honom är det självklart att byggnadskonsten är ett elementärt kroppsspråk för "tillvarons stora känslor": "Vi har burit bördor och erfarit vad tryck och mottryck är, vi har sjunkit ihop på marken när vi inte längre kunnat uppbringa en motkraft mot vår egen kropps tyngd, och därför vet vi att uppskatta en kolonns stolta lycka och förstår all materias trängtan efter att formlost utbreda sig på marken."

Människans mått

I arkitekturhistorien finns det mängder av exempel på hur man talar om byggnaden i termer av en människokropp, men det handlar för det mesta om en tämligen abstrakt proportionering av exempelvis kolonnen som enligt ett sinnrikt system utvunnits ur människokroppens måttförhållanden. Eller rör det sig om de olika ordningarnas symbolinnehåll, där de tillskrivs mänskliga karaktärsdrag av skilda slag. Men i övrigt är det framför allt i språket, i den arkitektoniska terminologin, som det falnande minnet av kroppen gör sig påmint. Det är tydligt nog när man väl fått syn på det.

Men frågan är om man någonstans kan finna liknelsen med människokroppen mer genomförd än hos den florentinske skulptören och arkitekten Antonio Averlino, kallad Filarete. Han författade ett märkligt traktat under första hälften av 1460-talet som handlar om uppförandet av den utopiska staden Sforzinda och dess hamn Plusiapolis. Här har denna metaforik drastiskt drivits till sin yttersta konsekvens.

Traktat ja, Filaretes text kan med modern klassifikation betecknas både som arkitekturtraktat, roman, konstruktionslära med astrologi, byggnadshandledning inklusive alkemi. . . Mycket utgörs av en fantasifull robinsonad där nöden är uppfinningarnas moder.

Marginalteckning i det s k Medici-manuskriptet av Filaretes arkitekturtraktat med regnet som faller på Adam, just utdriven ur Paradiset.

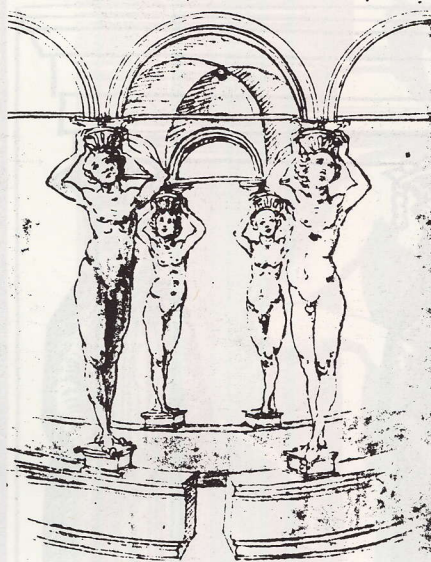
Han börjar verkligen från *scratch* och säger att det är helt klart att arkitektur är en *mänsklig* uppfinning även om det är oklart vem som var den förste byggmästaren. För egen del håller han på att det måste ha varit Adam, ty man "kan föreställa sig att när Adam blev utdriven ur Paradiset så regnade det. Och eftersom han inte hade något att ta på sig, satte han händerna över huvudet för att skydda sig mot regnet."

Bilden i handskriftens marginal visar således det avgörande ögonblick när Adam efter syndafallet för allra första gången möter livets allvar: det regnar. Och när det inte regnar, sticker solen eller biter frosten honom. Idé i Adams huvud: att bygga ett skydd efter sin egen kroppshyddas förebild. Detta tycks vara historiens allra första arbete.

Gud hade skapat människan efter sin egen kosmiska kropp, och när Adam genom sin bekymrade gest tillverkade det första regnskyddet i dubbel bemärkelse med sina egna händer, gjorde han på samma sätt. Med historiens facit i handen kan man visserligen se att de kroppar som Gud skapat var levande, medan de som Adam och hans släkt kom att frambringa var döda, konstgjorda, själlösa, artificiellt skapade av ett koppel oförvågna ungkarlar.

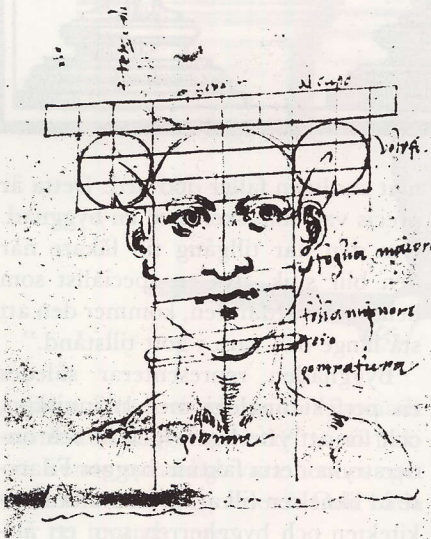
Kolonnen, mannen, kvinnan

Efterhand ökar kraven på bosättning-
en, husen måste göras större, kon-

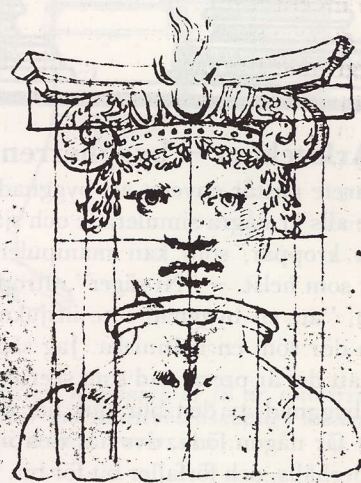
Marginalteckning med karyatider hos Filarete.

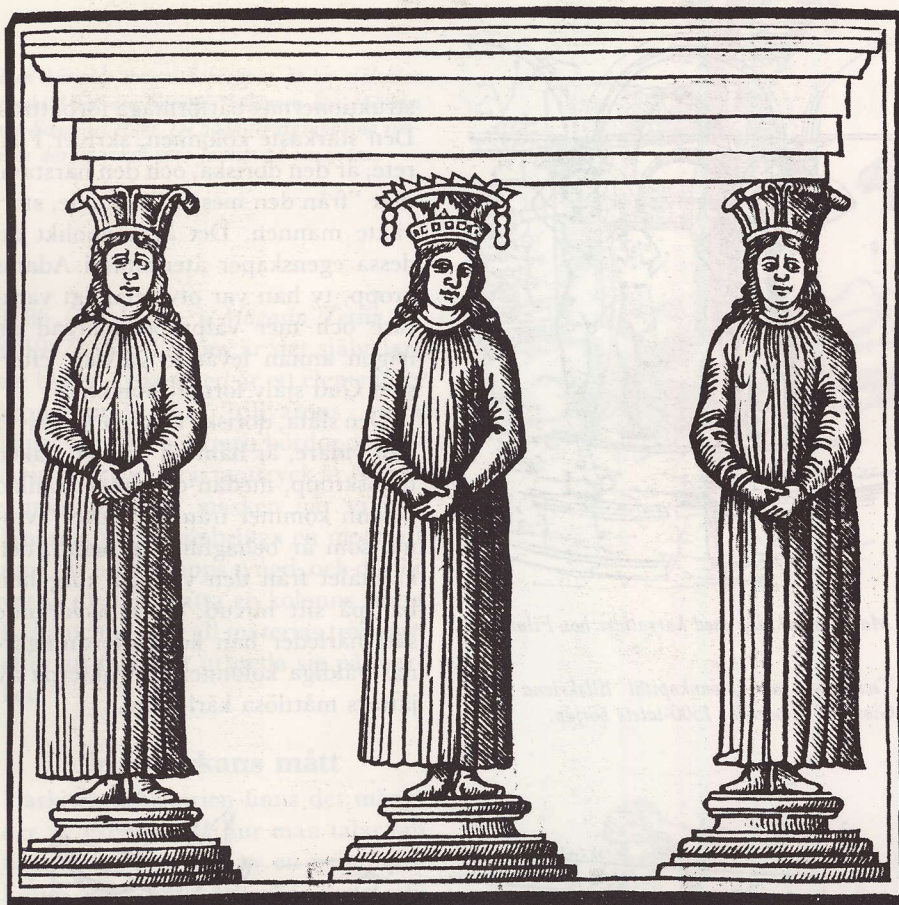
Teckningar av kolonkapital tillskrivna Fra Giovanni Giocondo, 1500-talets början.

struktionernas bärformåga förbättras. Den starkaste kolonnen, skriver Filarete, är den doriska, och den härstammar "från den mest välformade, storsväxte mannen. Det är sannolikt att dessa egenskaper återfanns i Adams kropp, ty han var otvivelaktigt vackrare och mer välproportionerad än någon annan levande varelse, eftersom Gud själv format honom."

Den släta, doriska kolonnen, skriver han vidare, är hämtad från en naken manskropp, medan en joniskt räfflad kolonn kommer från en vacker kvinna, som är behagfullt draperad, och kapitälet från den ymniga korg hon bär på sitt huvud. På motsvarande sätt härleder han kolossalordningarnas väldiga kolonner ur frukterna av jättars måttlösa kärleksliv.

Karyatider, träsnitt i Fra Giocondos utgåva av Vitruvius, Venedig 1511.

kande par, byggnadens blivande föräldrar!

Traktatets andra bok har som rubrik: "Hur byggnaden skapas i enlighet med människokroppens fortplantning", och här får man en detaljerad skildring av byggnadens alstring, dess konception, bärande och framförande!

"Eftersom ingen man ensam kan avla utan en kvinna", skriver han, "kan inte heller byggnaden avlas bara av en man. Eftersom detta inte kan ske utan en kvinna, behöver den som önskar uppföra en byggnad en arkitekt. Han avlar den med honom, och sedan bär arkitekten den. När arkitekten har framfött den blir han byggnadens moder. Före förlossningen måste arkitekten drömma om sin skapelse, tänka på den och på alla sätt överväga den i sitt sinne mellan sju och nio månader, på samma sätt som en kvinna bär sitt barn i sin kropp mellan sju och nio månader. /. . / När födelsen till sist har kommit till stånd, dvs när han i trärelief utfört en liten proportionsmodell av den slutgiltiga byggnadens form, visar han den för fadern."

Fortsättningen handlar om hur arkitektmodern med byggherrens ekonomiska hjälp på bästa sätt uppfostrar telningen till "en god och skön byggnad". Men Filarete återkommer till att byggnadskonsten i grund och botten är ett slags kärlek: det är "inget

Arkitekten – byggherren

Filarete påstår envetet att byggnader inte alls är några simulerade och själslösa kroppar, som kan manipuleras hur som helst. – "Ni säger", utropar han, "att en byggnad inte insjuknar och dör som en människa. Jag säger er, att det är precis vad som sker med en byggnad, ty den blir sjuk när den inte får någon föda, dvs när den inte underhålls, och förfaller bit för bit, på samma sätt som en människa utan

mat slutligen faller död ned. Detta är precis vad som sker med en byggnad. Om den har tillgång till läkare när den blir sjuk, dvs en specialist som helar och vårdar den, kommer den att stå länge och vara i gott tillstånd."

Byggnaden representerar således en perfekt analogi med människan, och för att ytterligare belysa och understryka detta faktum bygger Filarete ut liknelsen till att även omfatta arkitekten och byggherren som ett äls-

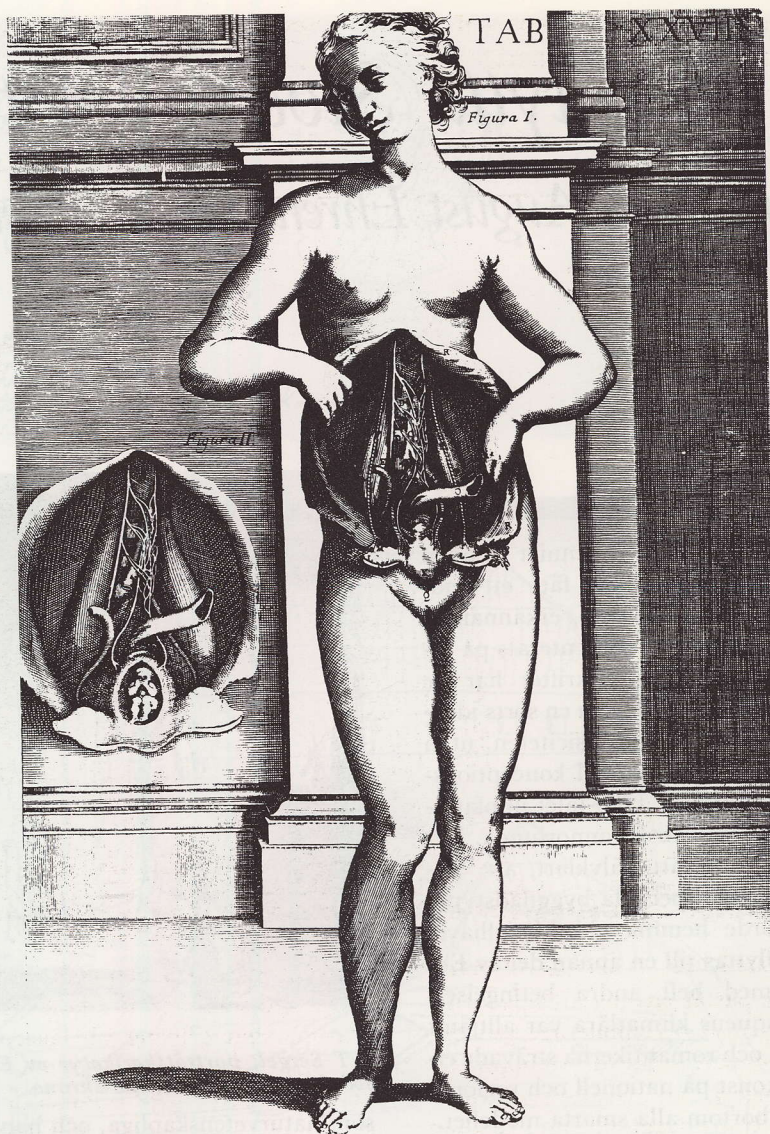
Anatomisk plansch efter förlaga tillskriven Pietro da Cortona, omkring 1630.

annat än ett vällustigt nöje, liksom för en förälskad människa. Var och en som har upplevt det vet att där är så mycket njutning och lust i det, att hur mycket man än gör det, vill man bara mer”!

Den förstfödde sonen

När därför Olof Rudbeck kallade en viss byggnad, som han var särskilt stolt över, för sin ”förstfödde son”, tycker man inte det är underligt. Inte heller när han sorgset skriver efter det att vårflo den 1683 sköljt bort hans hängbro över Fyrisån i Uppsala: ”Pingstafton miste jag mitt sjunde barn, nämligen den nye bron”.

Till sist kan det vara på sin plats att påminna om att metaforiken byggnad – kropp naturligtvis är verksam i båda riktningarna. Byggnadskroppen och kroppshyddan är två kommunicerande kärl. Det är ingen tillfällighet att Andreas Vesalius, som 1543 ger ut den första moderna anatomin, kallar sin bok *Människokroppens byggnad*, och även i barockmålaren Pietro da Cortonas (tillskrivna) tecknade anatomi-förlagor från 1630-talet finner man detta dubblade tänkande, där byggnaden och kroppen upplyser varandra sinsemellan. I bilden av den havande kvinnan framställer han henne på samma gång som den personifierade Byggnadskonsten, vars kropp upprepas av pilastern bakom henne. Och

i själva verket visade sig det öppnade murlivet i väggens dunkel snett bakom henne samtidigt vara hennes eget moderliv och byggnadens. Och båda har ett levande inre.

Torsten Wejmarck är fil dr, universitetslektor vid konstvetenskapliga institutionen, Lunds universitet.